

การสัมมนา

เรื่อง “วิกฤตทางภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์: ปัญหาหรือโอกาส?”

วันที่ 7 มีนาคม 2548

จัดโดย สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล

การสัมมนา เรื่อง “วิกฤตทางภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์: ปัญหาหรือโอกาส?” ณ ห้องประชุมอเนกประสงค์ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา จังหวัดนครปฐม ในครั้งนี้ เป็นการเสนอผลการศึกษาวิจัยของ โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมของ ในตำบลตะเคียนทอง และคลองพลู กิ่งอำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งได้รับคัดเลือกให้เป็นโครงการวิจัยเด่นของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ประจำปี 2547 และเป็นการเสนอผลงานของโครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนาเครื่องมือ บุคลากร และเครือข่ายในการเตรียมความพร้อมเพื่อเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำหรับศึกษาฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต ในกลุ่มชาติพันธุ์อุยกูร์ ละว้า(ก๋อง) และโซ(ทะวืง) ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เช่นกัน โครงการวิจัยดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินงานศูนย์การศึกษาฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต (สฟกว.) สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท และยังเป็นเวทีให้ผู้ทำวิจัย นักวิชาการทั้งในและนอกสถาบันฯ กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ นักศึกษาและ ผู้สนใจจากหน่วยงานต่าง ๆ ได้มาแลกเปลี่ยน เรียนรู้ และเสนอความคิดเห็นต่าง ๆ ร่วมกัน

*นักวิจัยประจำสำนักงานวิจัย สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล

ในช่วงแรกของการสัมมนาเป็นการเสนอผลงาน โดยมี ศาสตราจารย์ ดร.สุวิไล เปรมศรีรัตน์ หัวหน้าโครงการฯ ทั้งสองโครงการฯ ได้กล่าวถึงแนวคิดด้านวิกฤตการณ์ภาษาและวัฒนธรรมและผลกระทบ รวมทั้งความเป็นมาและภาพรวมของโครงการวิจัยเพื่อศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต หลังจากนั้น มีผู้แทนชาวซองและผู้ประสานงานชุมชนทั้ง 4 กลุ่มชาติพันธุ์นำเสนอผลงานวิจัย ในแต่ละโครงการตามลำดับดังนี้

1. โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมของ ในคำบลตะเคียนทอง และคลองพลู กิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี โครงการนี้ดำเนินการโดยชุมชนชาวซองเป็นหลัก คณะผู้วิจัยจากสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท ให้การสนับสนุนในด้านเทคนิค วิชาการ และการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งช่วยในการเชื่อมต่องานระดับต่าง ๆ ตั้งแต่การสำรวจผู้พูดภาษาของและความคิดเห็นต่อการฟื้นฟูภาษาของการพัฒนาระบบตัวเขียน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือบันทึกและเผยแพร่ การเขียนหนังสือภาษาของ การผลิตหนังสือหัดอ่านสำหรับผู้เริ่มเรียน และระดับที่สูงขึ้น นำไปสู่การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อสอนภาษาของในโรงเรียน การฝึกครูของ การจัดทำสื่อการเรียนการสอน การสอนภาษาของในโรงเรียน การพัฒนาแบบเรียน การจัดทำพจนานุกรมภาษาของฉบับชาวบ้าน พร้อมทั้งมีการเผยแพร่สู่ชุมชนผ่านศูนย์การเรียนรู้และฟื้นฟูภาษาและ

วัฒนธรรมของ รวมทั้งการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางวัฒนธรรมด้วยคนในชุมชน นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยได้ขยายความร่วมมือไปสู่ชุมชนเป้าหมายอื่นที่มีปัญหาด้านวิกฤตทางภาษาเช่นกัน และมีศักยภาพ ความสนใจที่จะเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูด้วยตนเองต่อไป

จากผลการวิจัยพบว่า ภาษาของที่เป็นนามธรรม ได้มีผลงานที่เป็นรูปธรรมในด้านระบบตัวเขียน มีการผลิตหนังสือของเป็นจำนวนมาก มีหลักสูตรท้องถิ่น มีการสอนภาษาของในโรงเรียนและศูนย์การเรียนรู้ชุมชน มีการค้นพบและได้พัฒนาศักยภาพชาวบ้านให้เป็นนักเขียน ครูของ วิทยากรท้องถิ่น ศิลปินพื้นฐาน และประการสำคัญคือ ได้เป็นต้นแบบหรือรูปแบบหนึ่งของวิธีการศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤตในประเทศไทยและเอเชีย นอกจากนี้ ยังเป็นต้นแบบในด้านเป็นแรงบันดาลใจและเป็นแนวทางแก่กลุ่มชาติพันธุ์ภาษาอื่น ๆ ที่มีปัญหาในลักษณะเดียวกันอีกด้วย

2. โครงการวิจัยการพัฒนาเครื่องมือ บุคลากร และเครือข่ายในการเตรียมความพร้อมเพื่อเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น สำหรับศึกษาฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต คณะผู้วิจัยจากสถาบันฯ เห็นว่าในการสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นดำเนินงานวิจัยท้องถิ่น โดยชุมชนเองนั้น ต้องมีการเตรียมความพร้อมขั้นพื้นฐาน ทั้งนี้เนื่องจากการอนุรักษ์ฟื้นฟูด้านภาษามีลักษณะเป็นนามธรรม และมีลักษณะเฉพาะในแต่ละวัฒนธรรมด้วย ดังนั้น จึงต้องอาศัยความรู้เทคนิคสากลมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมในแต่ละชุมชน

โครงการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหาวิธีการที่เหมาะสมในการพัฒนาเครื่องมือ บุคลากร และเครือข่ายในการศึกษาและฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในภาวะวิกฤต โดยมีชุมชนเป็นแกน มีสถาบันวิชาการเป็นฝ่ายสนับสนุน ดังนี้

ก. นำองค์ความรู้และประสบการณ์ในการทำงานของกลุ่มของไปพัฒนาเป็นรูปแบบการฝึกอบรม เพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้นำชุมชนอื่น ๆ ที่มีปัญหาวิกฤตทางภาษา

ข. เชื่อมต่อเครือข่ายระหว่างผู้นำชุมชนเป้าหมายกับผู้ชุมชนของ เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างชุมชนด้วยกันเอง และระหว่างชุมชนกับสถาบันวิชาการ และกับแหล่งทุน

ค. นำไปสู่การดำเนินงานฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมในชุมชนเป้าหมายตามความสนใจและความพร้อมของแต่ละชุมชน โดยเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นต่อสกว. ต่อไป

ในการดำเนินงานของโครงการพัฒนาและเตรียมความพร้อมฯ นี้ จัดทำใน 4 พื้นที่ (กลุ่มเป้าหมาย 4 กลุ่ม) ในชุมชนภาษาที่มีความสำคัญทั้งด้านประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ มานุษยวิทยา ซึ่งประกอบด้วย ชุมชนโครงการต้นแบบ ได้แก่ กลุ่มของ กิ่งอำเภอเขาคิชฌกูฏ จังหวัดจันทบุรี เป็นกลุ่มชนดั้งเดิมของเอเชียอาคเนย์ ในอาณาจักรเขมร โบราณ เป็นชุมชนที่ได้ผ่านกระบวนการฝึกอบรมปฏิบัติการและการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรมตามความสนใจไปแล้ว และยังคงดำเนินการอยู่ นอกจากนี้ ยังมีการดูแลสถานภาพของโครงการต้นแบบนี้ให้มีความพร้อมสำหรับการเป็นบทเรียนให้ชุมชนอื่นๆ บทบาทเดิมของภาษาและวัฒนธรรมในชุมชนนี้อยู่ในภาวะวิกฤตขั้นก่อนสุดท้ายระดับอันตรายที่สุด และชุมชนเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มชนที่มีศักยภาพที่จะฟื้นฟู ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มผู้สืบทอด อำเภอเทพสถิตย์ จังหวัดชัยภูมิ เป็นกลุ่มคนดั้งเดิมของเอเชียอาคเนย์ มีหลักฐานของภาษาศาสตร์เชิงประวัติศาสตร์ว่า ชนกลุ่มนี้มีความเกี่ยวข้องกับมอญโบราณสมัยทวารวดี และ ไม่ปรากฏในประเทศอื่น กลุ่มละว้า (ก๋อง) อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นกลุ่มคนพลัดถิ่นกลุ่มเล็ก ๆ จากประเทศพม่า และยังไม่พบหลักฐานในประเทศอื่น ภาษาละว้า (ก๋อง) นี้ จัดอยู่ในภาวะวิกฤตระดับที่ 7 (ภาษาวิกฤตขั้นก่อนสุดท้าย) และกลุ่มโซ่ (ทะวึง) อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เป็นกลุ่มคนพลัดถิ่นจากประเทศลาว และเดิมอยู่ในพื้นที่การต่อสู้ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ปัจจุบันยังคงมีชุมชนเล็ก ๆ อยู่ในเขตคำม่วน ประเทศลาว ภาษาโซ่ (ทะวึง) จัดอยู่ในภาวะวิกฤตระดับที่ 7 (ภาวะวิกฤตขั้นก่อนสุดท้าย)

จากผลการวิจัย โครงการนี้ทำให้เกิดวิธีการพัฒนาเครื่องมือ (ภาษาเขียน) บุคลากร และเครือข่ายแก่กลุ่มชาติพันธุ์ภาษาวิกฤตให้ดำเนินการฟื้นฟู โดยชุมชนเป็นแกนหลักและสถาบันวิชาการสนับสนุนด้านเทคนิควิธีการ ซึ่งจากกระบวนการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ ที่ผ่านการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการและการดูงานต้นแบบนั้นก่อให้เกิดผลงานเบื้องต้น คือ ระบบตัวเขียน ภาษาพื้นบ้านเพื่อใช้เป็นเครื่องมือทำงานต่อไป ชุมชนมีเครือข่ายทั้งภายในและภายนอก (กลุ่มชนอื่น ๆ และสถาบันวิชาการ) นอกจากนี้ที่สำคัญคือ ชุมชนได้ทำงานร่วมกัน และเห็นหนทางการฟื้นฟูภาษาและวัฒนธรรม ทำให้เกิดการรวมตัวที่จะทำงานต่อไป และนำไปสู่การพัฒนาโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น โดยชุมชนเห็นว่าเป็นสิ่งที่ทำได้และคุ้มค่าที่จะทำ

ทั้งนี้ การดำเนินการดังกล่าวนับเป็นสิ่งสำคัญในการฟื้นฟูอัตลักษณ์และสร้างความมั่นใจและความเข้มแข็งแก่ชุมชน อีกทั้งเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านจิตวิญญาณและภูมิปัญญา ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านต่าง ๆ ของชุมชน และทำให้กลุ่มชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรีและเป็นประชากรที่มีคุณภาพของสังคม

จะเห็นได้ว่า การวิจัยทั้งสองโครงการดังกล่าวเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ให้ชุมชนเป็นแกนหลักในการดำเนินงาน และสถาบันฯ เป็นผู้สนับสนุนด้านเทคนิควิธีการ โดยใช้วิธีการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ใช้การดูงานชุมชนโครงการต้นแบบ (โครงการของ) เพื่อให้เห็นแนวทางทำให้เกิดกำลังใจและประมาณกำลังศักยภาพของคนได้ รวมทั้งเกิดเครือข่ายระหว่างชุมชนต่าง ๆ ที่มีปัญหาชนเดียวกัน และจัดผู้ประสานงาน กลุ่มเป้าหมาย ในการประสานงานด้านการวิจัยภาคสนาม จัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ และประสานงานต่าง ๆ ระหว่างชุมชน วิทยาการ สถาบันวิชาการ แหล่งทุน รวมทั้งฝึกการเขียนรายงานและการจัดทำงบประมาณ เป็นต้น

แนวคิดจากผลการวิจัยของทั้งสองโครงการ อาจพอสรุปได้ดังนี้

1. การใช้ปัญหาของชุมชน/สังคมเป็นตัวตั้งในการทำงาน จะนำไปสู่การบูรณาการวิชาการด้านต่าง ๆ

2. ภาษาและวัฒนธรรมมีความสำคัญเป็นศูนย์กลางของจิตวิญญาณของกลุ่มชน เป็นอัตลักษณ์/ความเป็นตัวคนที่เป็นรูปธรรม

3. ชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนเองและคุณภาพชีวิต แต่ต้องมีโอกาสและการสนับสนุนที่เหมาะสม

4. ความยั่งยืนของโครงการฟื้นฟูที่เข้มแข็งอาศัยการสนับสนุนจากภาครัฐ เช่น นโยบายการศึกษาที่เปิดรับภาษาถิ่น และการสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรม

5. องค์ความรู้จากการวิจัยในห้องถิ่นเป็นแนวทางการพัฒนาการศึกษา และหลักสูตรการเรียนการสอนที่มาจากข้อมูลของท้องถิ่นและในภูมิภาคเอเชียเองซึ่งมีความสำคัญต่อโลกของวิทยาการในปัจจุบัน

6. การกำหนดนโยบายทางภาษาในระดับชาติที่สนับสนุนความหลากหลายทางภาษาและวัฒนธรรมของประชากรในชาติมีความสำคัญ กล่าวคือ นโยบายที่เหมาะสมจะทำนุบำรุงทรัพยากรที่มีค่าของประเทศ นโยบายที่เหมาะสมจะสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง สร้างประชากรที่มีคุณภาพและสุขภาพะ นโยบายที่เหมาะสมจะสนองเจตนารมณ์ของรัฐธรรมาภิบาลแห่งราชอาณาจักรไทยมาตราที่ 46 ซึ่งส่งเสริมให้มีการรักษาทำนุบำรุงวัฒนธรรมท้องถิ่น นโยบายที่เหมาะสมจะสนองตอบต่อคำประกาศขององค์กรสากล และนโยบายที่เหมาะสมจะส่งเสริมการสงวนรักษาความหลากหลายของภาษาและวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของมนุษยชาติไว้

ในช่วงท้ายของการสัมมนา จะเป็นเวทีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ ศาสตราจารย์ ดร.ปรางค์ กุลละวณิช รองศาสตราจารย์ ดร.ชยันต์ วรรณะภูติ และนาย

จรินทร์ บุญม๊ะยะ ร่วมแสดงและแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และประสบการณ์ กับผู้เข้าร่วมประชุมจากหน่วยงานต่าง ๆ โดยมีข้อเสนอแนะเพื่อการดำเนินงานในระยะต่อไป อาทิเช่น

- การฟื้นฟูการสร้างภาษาเขียน โดยใช้อักษรไทย ทำให้รู้สึกว่าเป็นคนไทยอยู่ในประเทศไทยเป็นความรู้สึกที่ดี และรัฐบาลไม่แทรกแซงเนื่องจากเป็นความมั่นคงของชาติ แต่การใช้วิธีโรมันไนซ์ จะใช้ติดต่อกับกลุ่มชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ประเทศอื่นได้

- โครงการนี้มีประโยชน์ 3 ระดับ คือ 1. ในเบื้องต้น ช่วยรื้อฟื้นภูมิปัญญา ภาษา วัฒนธรรม วิถีชุมชน สักดิ์ศรีความเป็นคน ความเป็นพลเมืองของชาติ 2. ในเบื้องต้น ทำให้เข้าใจคนเบื้องต้นได้ดีขึ้น เห็นความหลากหลายทางเผ่าพันธุ์ วัฒนธรรม อุปนิสัย ที่มีคุณค่าเท่าเทียมกัน 3. ในเนวราบ นักวิชาการ นักพัฒนา สามารถทำงานร่วมกับชุมชนชายขอบ และสร้างองค์ความรู้จากท้องถิ่นได้

- ควรมีการบูรณาการและเชื่อมโยงกับปัญหาอื่นๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น วิกฤตทรัพยากร ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมชุมชน เพื่อให้งานวิจัยทางด้านภาษาและการฟื้นฟูมีพลังมากขึ้น

- ผู้ประสานงานโครงการวิจัย ควรช่วยชาวบ้านในการติดต่อแหล่งทรัพยากรอื่นๆ และใช้สหวิทยาการที่หลากหลาย โดยร่วมมือกับหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

- ควรถอดบทเรียนออกมาเป็นชุดความรู้ และมีคำอธิบายเป็นขั้นตอน เพื่อนำไปใช้กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ได้

- ควรประสานงานหน่วยราชการ เพื่อผลักดันนโยบายภาษาที่สงวนรักษาความหลากหลายของภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่น

หลังจากนั้น ดร. สันต์ สโรบล (สกว. สำนักงานภาค) ได้สรุปแนวทางการดำเนินงานต่อไป และกล่าวปิดการสัมมนา

